

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

MEVLÂNÂ'NIN İBADET ANLAYIŞI/MEVLÂNÂ'NIN İBADETİ MANA VE ŞEKİL BÜTÜNLÜĞÜ İÇERİSİNDE ELE ALMASI

Prof. Dr. Ali AKPINAR*

Giriş

Mevlânâ ile ilgili pek çok yayının yapıldığı günümüzde onun ibadet anlayışına dair çeşitli spekülâtif yorumlar da yapılmaktadır. Zaman zaman bu çalışmaların Mevlânâ'yı, olduğu gibi tanıtmaya yerine, bazı çevrelerce olması istenildiği gibi tanıtmaya kaydığı da olmaktadır. Bu meyanda Mevlânâ'da ibadetin, ritüellerden ziyade kalp temizliği, şekilden ziyade mana üzerinde yoğunlaştığını savunanlara rastlanmaktadır. Oysa Mevlânâ, bazılarının sandığı gibi şekli ibadetleri yok saymıyor, aksine kendi zamanında çoğu kimse tarafından şeklen yapılan ibadetlerin içini doldurmaya, onu derinleştirmeye ve onları mana zenginliğine taşımaya çalışıyordu.

Genel olarak namaz kılan, oruç tutan, hacca gidenlerin yaşadığı bir toplumda yaşayan ve temel ibadetlerini yerine getiren Mevlânâ, çoğu kez şekli ibadetleri eleştirmiştir. Onun bu eleştirisinden, şekli ibadetin yok sayılması gibi bir sonuç çıkar mı? Sunacağımız bu tebliğde Mevlânâ'nın genel olarak ibadet anlayışını ortaya koyduktan sonra; özel olarak onun namaz, oruç, hac, zekat gibi ibadetlerin içerisini nasıl doldurduğunu kendi sözleriyle açıklamaya çalışacağız. Böylece onun ibadet anlayışı doğru bir biçimde ortaya konulup, bu konudaki kimi yanlış anlamaların önüne geçilmiş olacaktır.

a. Mevlânâ'nın İbadet Anlayışı İle İlgili Yanlış Anlamalar

Mevlânâ'dan sonra, onun yolunu izleyenler, onun felsefesini kurumsallaştırarak yaygınlaştırmışlardır. Kısa zaman sonra Mevlevîlik dünyanın dört bir yanında etkisini gösteren bir akım haline gelmiştir. Çok geniş bir alana yayılan ve pek çok kesimlerce benimsenen Mevlevîlik, bulunduğu zaman, çevre ve şartlara göre zaman zaman farklı renklere bürünmüştür. Bu akım içerisinde yer alan kimseler arasında farklı anlayışlar, farklı düşünceler, farklı söz ve eylemler de görülür olmuştur.

Gölpınarlı'nın dediği gibi *Mevlevîlik büyüyip genişledikçe türlü renklere boyandığı, özünü emip belirsizleştiği dönemler olmuştur*¹. Mevlevîliğin kuruluş ve yayılış devrinden sonraki dönemlerde ilk devrin karakterini bütünüyle görmek mümkün değildir.²

Mevlânâ'dan sonraki Mevlevîler arasında görülen bazı olumsuzlukların temelinde geniş bir alana yayılması yanında, Mevlânâ'nın eksik, yanlış ve yanlış anlayışların da etkisinin olduğunu söylemek gerekir. Zaman zaman Mevlevîlikte gelinen nokta, Mevlânâ'nın felsefesine uydurulmaya yahut yaşayan Mevlevîliğin olumsuzluklarını destekleyen söylem ve yorumlar Mevlânâ'ya söylenece çalışılmıştır.

Sözgelimi Mevlânâ'nın ünlü eseri *Fihî Mâfih'* çeviren Tanıkkahya çeviriye yazdığı önsözde Mevlânâ'nın amel, namaz, oruç ve hac anlayışı ile ilgili olarak şunlara yer vermiştir:

Amel, insandaki manadır, sureti yoktur... Namaz suretten ibaret değildir. Bu namazın başı tekbir, sonu selamdır. Baş ve sonu olan her şey kalıptır. Onun rubu eşsiz ve sonsuzdur. İstîğrak, kendinden geçiştir ve bu kılan namazdan daha iyidir. Kalp huzur olmadan kılan namaz, namaz olmaz. Namaz içtedir ve rubun namazıdır. Şeklen kılan namaz geçicidir. O, sadece namaz kalmakla kendilerini gerçek Müslüman sananlara, muhtaç oldukları dersi de bu suretle

* C.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, lakpinar@cumhuriyet.edu.tr

¹ Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983, Önsöz.

² Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 100.

vermiş oluyor.

Oruç insanı, zevklerin, güzelliklerin kaynağı olan yokluğa doğru götürür. . .

*Zahir ehli için Mescid-i Haram, balkın ziyaret için gittiği Ka'be'dir. Aşkların ve Tanrı'nın seçkin kullarının indinde ise Mescid-i Haram, Tanrı'nın visalidir. Ka'be'den maksat, velilerin ve nebilerin gönülleridir. Burası Tanrı'nın vahyinin yeridir. Ka'be, onun feridir. Gönül olmasa Ka'be ne işe yarar!*¹

Şekli eylemlerin derinliği ve hikmeti ile ilgili olarak söylenmiş bu sözlerden şekli amellere gerek olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir. Oysa Mevlânâ, *Namaz kılarken, dostlara, akıbalara iltifat edilemeyeceğini ve bu yüzden de insanın yanlış yapmış olmayacağını* söyledikten sonra şunları söyler:

*Biri, Tanrı'ya namazdan daha yakın olan bir şey var mıdır, diye sordu. O şöyle cevap verdi: Hem namaz vardır, ama namaz yalnız bu suretten ibaret değildir. Bu namazın kalbidir. Çünkü bu namazın başı sonu bellidir ve vardır. Başı sonu olan her şey ise kalptir. Tekbir namazın başı, selam ise onun sonudur. Bunun gibi şahâdet de yalnız dilleriyle söyledikleri şey değildir. . . Başı sonu olmayan namazı nebiler bulmuştur, bunu ortaya çıkaran nebi şöyle buyurur: **Benim Tanrı ile bazı vakitlerim olur ki o zaman, oraya ne Tanrı tarafından gönderilmiş peygamber ve ne de Tanrı'ya en yakın bir melek sığar.** O halde ruhunun yalnız bu suretinden ibaret olmayıp, belki istiğrak, kendinden geçiş olduğunu bilmiş olduk. Çünkü bütün suretler dışarıda kalıp oraya sığmazlar. Katıksız, sırf mana olan Cebrâil bile oraya sığmaz.² Elbette namazın rubu, okunan namazdan daha iyidir.³ O halde amel ve fiil sadece bu görünen hareket ve faaliyetlerden ibaret değildir. Bunlar, belki o amelin sureti, görünüşüdür ve o, candır.⁴*

Görüldüğü üzere Mevlânâ bu sözlerinde namaz ve şahadetin şekline tümüyle karşı çıkmamakta, onların içlerinin doldurulmasını ve gayelerine uygun olarak yapılmasını istemektedir. Nitekim o, mana ile beraber suretin de olmasının gereğini şöyle vurgular:

Çünkü suretin de büyük bir itibarı vardır. İtibar ne demek! O, hatta öz ile, mana ile beraberdır. Nasıl ki beyinsiz bir kaşanın işi bir sonuç vermezse, kabuksuz meyve de yetişmez. Mesela bir çekirdeğin kabuksuz olarak yere ekersen güğürmez, fakat onu kabuğu ile beraber yere gömdüğün zaman güğürir ve büyük bir ağaç olur. Binaenaleyh vücudun da büyük bir aslı, rolü vardır.⁵

*Bizî himmetle anla, asıl olan himmettir, söz ise feridir, olmasa da olur diyene Mevlânâ şöyle cevap verir: Bu himmet, cisimler âleminde önce, rublar âleminde mevcuttu. Şu halde bizî, cisimler âlemine boşu boşuna getirmedi. Buna imkan yok. Öyleyse sözün de rolü olmalı ve faydası bulunmalıdır. Eğer kayısı çekirdeğinin sadece içini ekersen bir şey bitmez. Halbuki onu kabuğu ile diktiğin zaman biter. İşte bu bakımdan suretin de rol oynadığını anlamış olduk. **Kalp huzuru olmadıkça kılınan namaz namaz olmaz** buyrulduğu gibi, namaz da içtedir. Fakat sen onu mutlaka şekillere sokarsın. Görünüşte ruku', secde ile ona bir suret vermek lazımdır. Bunları yatığın zaman, ondan nasibini alırsın, muradına erersin. **Onlar, namazlarına devam ederler**⁶ayetindeki namaz, ruhun namazıdır. Sureten, şeklen kılınan namaz geçicidir, devamlı olmaz. Çünkü ruh, deniz âlemidir, sonsuzdur. Cisim ise deniz kıyısı ve karadır, sınırlı ve ölçülüdür. İşte bu yüzden devamlı namaz ancak ruhun namazı olabilir. Ruhun da rukusu secdesi vardır, fakat bunları açıkça şekille göstermek lazımdır. Çünkü mananın suretle bağlılığı vardır. İkisi bir olmadıkça fayda vermezler. ⁷Bu devamlı olan namaz, bütün gün kıyam, ruku ve sücud değildir. Bundan maksat, namazda insanda olan o baldır. İşte bu hal daima seninle bir olmalı. Uykuda olsan, uyanık bulunsan, yazarken okurken ve bütün ballerde Tanrı'nın zikrinden uzak olma. İşte devamlı namazda olmak budur.⁸İbrahim Mamamda iki rekat namaz kalmak iyidir. Fakat bu öyle bir namaz ki onun kıyâmı bu âlemde, ruku'u öbür âlemedir.⁹*

Görüldüğü üzere Mevlânâ burada ruhun namazından bahsederek namazın ruhunu ve namazda

¹ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, (Çev: Meliha Ülker Tarıkkâhya), s, XXII-XXIII.

² Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 19-20.

³ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 49.

⁴ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 203.

⁵ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 30.

⁶ 70 Meâric 23

⁷ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 221-222.

⁸ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 221-267-268.

⁹ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 254, 254.

devamlı olmanın ne demek olduğunu anlatmaya çalışıyor, ancak ruhun namazının olabilmesinin de bedenın şekli namazından geçtiğini özellikle belirtiyor.

Bir gün arkadaşları, istiğrak halinde olan Mevlânâ'yı namaza çağrdılar, o bunların sözlerine aldınış etmedi. Onlar namaza durdular, yalnız müritlerinden ikisi şeybe uyup namaza durmadılar... Sonra sır göziyle namaza duranların arkalarını kableye, şeybe uyanların ise yüzlerini kableye çevrilmiş olduğunun görüldüğünü anlatır. Bu hikâyeye Hz. Peygamberin namaz kalan ashabını çağrdığını, onun da icabet etmediğini, peygamberin daha sonra onu uyardığını delil olarak getiriyor.¹

Bu hikâyeden de şekli namazın olmadığı sonucu çıkmaz, Hz. Peygamberle ilgili rivayetle karşılaştırma da doğru değildir. Çünkü orada çağırın Peygamberdir ve peygamberin çağrısına icabet etmenin gereği ile ilgili ayet vardır.

Yukarıdaki hac ibadeti ile ilgili sözlerini Mevlânâ, *Yüce Allah'ın tasavvurlar âlemine ve batta hiçbir âleme sığmayacağını ve Hac ibadetinin ruhunu anlatırken söylemiştir.²* Yoksa onun bu sözlerinden Ka'be'yi ziyaret etmenin gereksiz olduğu sonucu asla çıkmaz.

Nitekim o, oruç ibadeti ile ilgili olarak *Oruç insanı, zevklerin, güzelliğelerin kaynağı olan yokluğa doğru götürür³* derken şekli orucun ruhu ile yaşatılması gereğini belirtir.

b. Mevlânâ'dan Sonrakilerin İbadet Anlayışı İle İlgili Örnekler

Mevlânâ'dan sonraki bazı Mevlevilerde görülen bu olumsuzluklarla ilgili birkaç örnek verecek olursak:

Mevlânâ'nın torunu *ulu Ârif Çelebi'nin* alenî olarak şarap içtiği, şeriata aykırı kimi davranışları yüzünden Mevlevî büyüklerince eleştiriliği kaynaklarda yer almıştır.⁴ Gölpinarlı, şiirlerinde şaraptan sıkça bahseden Mevlânâ ile oğlu Sultan Veled'in bu sözlerinin mecaz olduğunu, onların şarap içtiklerinin sabit olmadığını, ama Ârif Çelebi'nin alenî olarak şarap içtiğini anlatır.⁵

Şaraba düşkün, zahiri kayıtlara ehemmiyet vermez Batınî bir kalıba bürünmüş bir kişi olduğu söylenen⁶ Ârif Çelebi bir rubaisinde şöyle der. Biz niyaz ehliyiz, namaz ehli değil. Bırak namazı, öne süir niyazı, niyaz etmeye bak. Bâtin gözün açıkça dikkat et de gör, canımızda, gönümüzde yüzlerce Kudüs var yüzlerce Hicaz.⁷ Yine Divâne Mehmed Çelebi olarak bilinen ve meşreb olarak Ârif Çelebi'ye çok benzeyen ve Konya Şerafeddin Camiinin mihrabında şarap içtiği rivayet edilen⁸ bu kişi, hacca gitmeyi teklif edenlere şöyle çıkışır: *Ey ibadet kumaşını satan kervan, nereye gidiyorsunuz? Hâcetler kablesinin haremine gelin. Yazıklar olsun, yıldızlar bile onun çevresinde dönüyor de siz görmüyor, kırk yıldır hayal çevresinde koşup duruyorsunuz!⁹*

Bir başka Mevlevî Divâne Husâm'ın Molla Cami'ye kıldırıldığı namazda Mesnevî'den beyitler okuduğu, Câmî'nin de bunu onayladığı kaynaklarda yer almıştır ki Gölpinarlı bu geniş görüşü Camî gibi mutaassıb birine yakışmadığını söyler.¹⁰

Tahirü'l-Mevlevî de şu tespitleri yapar:

Fakirin şöyle bir fikri var: Bildiğim ibvanın, öğrendiğim kadar hayatım yazmak. Fakat iyisi kötüsü dabil olmak

¹ Mevlânâ, *Fihri Mâfih*, s, 20.

² Mevlânâ, *Fihri Mâfih*, s, 156-157.

³ Mevlânâ, *Fihri Mâfih*, s, 198.

⁴ Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s, 77-80.

⁵ Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s, 78-79.

⁶ Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s, 94.

⁷ Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s 85.

⁸ Gölpinarlı da haklı olarak şu soruyu soruyor: Cami mihrabında şarap içecek kadar taşkınlıklarda bulunan biri müsamahanın da bulunmadığı bir devirde (Yavuz ve Kanunî devirleri) nasıl oluyor da takibe uğramıyor?.. Yoksa o, divâne lakabına mı sığınıyor? Yoksa raviler mi ileri gidiyorlar? Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s, 117-118.

⁹ Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s, 110-111.

¹⁰ Bkz. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s, 218-219.

şartıyla. Mesela Üsküdar şeyhinin salabından bahsedip, de Kasımpaşa dervîsi Neyzen Bektaşî Hamdi'nin fıkım anlatmamak elbette doğru olmaz. Hepsini yazmalı. İyi olanların iyiliğini medh etmeli, kötü olanların kötülüğüne üzülmeli...¹ diyen Tahirü'l-Mevlevî, İstanbul'daki Mevlevî dergahlarını tanıtırken şunları söyler:

İstanbul'un Mevlevî dergâhları öteden beri bazı şeylerle meşhur olmuşlardır. Mesela Yenikapı sâfîleriyle, Kulekapısı sarboşlarıyla, Beşiktaş dilencileriyle meşhurdur. Bir akşam buna lakarı edilyordu. Kulekapısı dergâhına gelince Dede Efendi dedi ki:

Bu tekke bizim tekke-i işretgedemizdir/ Dervişlerimiz Hazret-i âdem dedemizdir...

Bir keresinde körkütük sarboş dervişlerden biri baş kesmek için meydana doğru yürür, baş kesemez... Ütalik şeyhin kucağına kusar. Çaresiz şeyh hayretler içerisinde şöyle demekten kendini alamaz: Bunuda mı gördük? Hey güdi Mevlânâ, hû diyelim hû... Herif zaten demli. Deme, gülbangâ ihtiyacı yok!² Böyleleri Mevlevî suret, Bektaşî suret kimselerdir.³

Namaza çağırıldığı son dönem Mevlevîlerini 'Bizim çelebiler, bizim komşular... Allah hidayetiyile, onlarla birlikte beni de ıslab etsin... Güneşin nereden doğduğunu bilmiyorlar. Güneşi hep doğmuş görürler, doğu ne taraf bilmezler' diye tanımlayan mahalle hocaları Hacı Veyis Efendi'ye 'Hocam ne merak ediyorsun? Bizim namazımızı Mevlânâ hazretleri kaldı... Hem öyle bir zâatın torunu olacağız, hem de bu kadar bir ılfat ve şefaatine nail olmayacak mıyız? Sen kendine acı...⁴ diye cevap verdiklerini hüznle anlatır.

Kendilerine Mevlevî diyen bazı kimselerin, Hazretin sekir ve vecd halindeyken söylemiş olduğu bazı beyitlere tutunarak 'bizim namazımızı Mevlânâ kılmıştır' şeklindeki herzelerine son dönemlerde Konya'da bir Mesnevî üstadı olan Murat Hoca (v: 1960) şöyle cevap verir:

Mevlânâ Hazretlerinin hayatına bakalım. Yirmi sene, babası gibi sultânî'ulemâdan okumuş, evleri bir medrese imiş... Sonra kendisi de yirmi seneden fazla ilim okutmuş, talebe yetiştirmiş... Ancak ondan sonra Mesnevî'yi yazmaya başlamış... Mesnevî, kırk senelik bir ilmin, irfanın, terbiyenin bulmasıdır...⁵

Bu ve benzeri olayların Mevlânâ ve onun kutlu yol ile alakalı olmadığı ve ona yakışmadığı ortadadır. Mevlânâ'nın namaz ve ibadetleri Bâtınî yorumu, onları dış dünyada şekil olarak terk etmeye değil; onların en mükemmel bir biçimde edâ edilmelerine yardımcı olmalı idi. Nitekim kulluğun zirvesinde olan Hz. Peygamber ve onun sahabîleri son nefeslerine kadar şekli namazlarını ve diğer ibadetlerini asla imal etmemişlerdir. Ârif Çelebî gibilerinin söyledikleri kimi sözleri te'vil etsek bile yaptıklarını İslam ile ve ben Kur'ân'ın kölesiyim diyen Hz. Mevlânâ ile bağdaştırmak asla mümkün değildir.

Nitekim Mevlevî dergâhlarının kendilerine örnek aldıkları Mevlânâ Dergâhı'nın fizikî yapısı da bu söylediklerimizi teyid etmektedir. Sultan Selim Camii'nin hemen yanbaşındaki dergâhın *Tilâvet Odasında* dedelerce sürekli Kur'ân okunurdu.⁶ Semahâneye bitişik olan ve kapısının üstünde *Şüphesiz secde yerleri mescidler yalnızca Allah'ındır, siz Allah'tan başka hiç kimseye dua edip tapmayın*⁷ ayeti yazılı olan mescid bulunmaktadır.⁸ Mevlevî tarikat âyini olan *Mevlevî Mukabelesi*, namaz vakitlerinden önce başlar, namaz vakti gelince saf tutulup tıpkı mescidlerde olduğu gibi sünnetler kılınır, sona da cemaatle farzlar bu mescide eda edilirdi.⁹

Son dönemin önde gelen Mevlevî bilginlerinden biri olan Tahirü'l-Mevlevî de dergâhtaki gündelik hayatı anlatırken şunları söyler:

Dervişlerin istirahat zamanları yatsı namazından sonra, sabah namazına kadar olan vakittir. Yatsı namazı eda edilip İsm-i Celâl okunduktan sonra dedeler hücrelerine, cânlar meydan-ı şerife giderler... Gıybet, dedikodu gibi kötü

¹ Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, Ankara, 1995, s. 89.

² Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 82-83.

³ Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 81.

⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, İzmir, 2007, I, 169.

⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, İzmir, 2007, I, 97-98.

⁶ Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 345-347.

⁷ 72 Cin 18.

⁸ Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 351.

⁹ Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 371-372.

şeylerden hiç bahsedilmez. Onların hizmetleri gibi, sohbetleri de hep Allah içindir... Sabahleyin uyanan cânlar abdestten sonra mangal başında biraz ısındıktan sonra herkes hizmetleriyle meşgul olur... Sonra ezan okunur, sabah namazı kalınır, ism-i Celâl çekilir... İşte her sabah bu uyanıklık, bu bitmez tükenmez ilahî feyz hali Mevlavî tekkelerinde bulunur.¹

Nitekim Farsça bir şiirde şöyle denilmiştir: Ey gönül, uyan ve ibadet et! İbadet, her işten daha iyidir. Seher vakti uyanık olan kişiye ne mutlu! Horozlar seherde 'Ey gâfil kalk, sen sarhoş olduğum için bilmiyorsun, ancak uyanık olan bilir' derler. Ey gönül kalk ve ibadet et. Çünkü ibadet her işten iyidir. Sabah vakti uyanık olan kimse mutludur.²

Bu tespit ve değerlendirmelerden sonra şimdi artık âbid bir kişiliğe sahip olan Mevlânâ'nın ibadet anlayışına geçebiliriz.

c. Hz. Mevlânâ'nın İbadet Anlayışı

Söylediği ve eylediği her şeyin hikmetini çok iyi kavramış olan Mevlânâ, ibadetlerin âdete dönüştüğü bir toplumda, ibadetlerin yeniden ruh kazanıp canlı bir halde eda edilebilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. O pek çok sözünde ibadetin gereğini vurguladığı kadar, ibadete ruh kazandırmanın gereği üzerinde de ısrarla durur. O, ibadeti kuru ve içi boşaltılmış bir hareketler manzumesinden çıkartarak, şekil ve mana bütünlüğü içerisinde canlanmasını ister. Bunun için şüirler söyler, bunun için hikâyeye ve menkıbeler anlatır.

O, taklitten uzak bir hakikat adamı olarak önce şekilcilığe karşı çıkarak şunları söyler:

"Sende yürek olmadıktan sonra bançerin.. Ali gibi bilek olmadıktan sonra Zülfikâr'ın.. Nuh gibi kaptan olmadıktan sonra geminin.. İbrahim gibi putları kırıp içindeki putları ateşe atamadıktan sonra putperest olmadığın anlamı vardır?! İnsanlığın ve yigütlüğün varsa koy ortaya! İşte tabtadan kalıcı, Zülfikâr yapan budur."³

"Ey sûrete tapan! Türü, manayı elde etmeye çalış! Çünkü mânâ sûret tenime kanattır.

Mânâ ehliyle düş, kalk ki hem atâ ve ihsan elde edesin, hem de fetâ/yigüt olasın.

Bu cisimde mânâsız can; hilâfsız, kalıf içinde tahta kalıç gibidir.

Kalıfta buldukça kıymetlidir. Çıkanca yakmaya yarar bir alet olur.

Tabta kalıcı muharebeye götürme, ah-ü figana düşmemek için önce bir kere kontrol et..⁴

Ey sûrete tapan! Niceye dek sûret kaygısı? Senin mânâsız canın sûretten kurtulmadı gitti.

Eğer insan, sûretle insan olsaydı Ahmed'le Ebucebil müsâvi olurdu.

Duvar üstüne yapılan insan resmi de insana benzer. Bak, sûret bakımından nesi eksik..⁵

"Çünkü mânânın sûretle ilişkisi vardır. İkesi bir olmadıkça fayda vermezler. Suret, mânânın bir cüzüdür."⁶

"Mânâyâ yönelmek, insana başlangıçta o kadar hoş gelmezse de, gittikçe daha çok tatlılaşır. Bu, sûretin aksinedir. Sûret, önce hoş, latîf görünür; fakat onunla ne kadar çok beraber bulunursan, ondan o kadar soğursun. Kur'ân'ın sûreti nerede, mânâsı nerede! İnsana bak! Nerede onun sûreti ve nerede onun mânâsı/ rubu? Eğer insanın sûretinin mânâsı/ rubu giderse, onun cesedini bir an bile evde bırakmazlar!"⁷

Bil ki zâhiri sûret yok olur, fakat mânâ âlemi ebedidir, kalır.

Testinin sûretiyle ne vakte dek oynayıp duracaksın? Testinin nakışından geç, ırmağa, suya yürü.

Sûretini gördün ama mânâdan gafilsin. Akallıysan sedeften bir inci seç, çıkar.

Âlemdaki bu sedefe benzeyen kalıpların hepsi can denizinden diriyse de,

¹ Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s, 33-34.

² Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s, 34.

³ Mesnevî, V, 2501-2506.

⁴ Mesnevî, I, 710-714.

⁵ Mesnevî, I, 1018-1020.

⁶ Mevlânâ, *Fihî Mâfih*, s, 222.

⁷ Mevlânâ, *Fihî Mâfih*, s, 132.

Her sedefte inci bulunmaz, gözünü aç da her birinin içine bak!¹

Anlayış sudur, bedense testi. Testi kırılınca içindeki su dökülür gider!

Bu testinin beş tane büyük deliği vardır, anlayış suyu onlardan akıp gittiğinde içinde ne su durur ne de akıl kân!²

Mevlânâ, insanı testiye benzetir. Ondaki beş delik de iki göz, iki kulak ve bir ağız olmak üzere beş duydur. Hak yolunda yürüyen kişi, beden testisini nefsanî taşlarla kırmaktan, beş duyu musluklarını anlayışsız kişilere açmaktan sakınmalıdır.³ Bu temsile göre testinin içindeki su da mânâlardır. Mânâların toplanması ve taşınması için testiye ihtiyaç vardır. Bu yüzden testi de kırılmaktan korunmalıdır. Zira testinin kırılması ile, mânâlar akar gider. Testiyi kıran ise nefis ve şeytan kaynaklı tutkulardır. Ama insana düşen, testinin dışı ile, onun yüzeyindeki nakışlarla fazla ilgilenmemesi, içindeki suya ulaşmasıdır.

Yine Mevlânâ, ruhsuz olarak yapılan ibadetten tat almamayı Allah'ın, bir kısım günahları sebebiyle kulluna verdiği ceza olarak görür ve bunu şöyle seslendirir:

Onu cezalandırdığımın bir nişanesi şudur: O kişi oruç tutmak da dua etmekte..

Namaz kılmakta, zekât vermekte... Başka ibadetlerde bulunmakta... Fakat rubu bir zerre bile zevk duymuyor.

Ne güzel ibadetler ediyor, ne boş işlerde bulunuyor. Fakat bir parçacık bile tat yok.

İbadeti keşirden ibaret, iç, yok. Cevizler çok ama içleri bos!

İbadetlerin netice vermesi için zevk gerek.. Tobumun ağaç olması için iç gerek!

İçsiz tohum, fidan olur mu? Cansız surette bayalden başka bir şey değil.⁴

O, ibadetteki şekil mana, dış iç bütünlüğünü şu şekilde tanımlar:

Emîr Pervâne bana dedi ki: Temel olan ibadettir. Dedim ki: İbâdet ehlîni, ibadet dileyeni göster de ben de onlara ibadet nedir, göstereyim... Mademki ibadet etmiyorsun, ne bilirsin sen, ibadet nedir? İbadet, ibadetle öğrenilebilir; bilgi bilgiyle anlaşılabilir. Şekil, şekille öğrenilir; anlam, anlamla. Biz yolda olmuşuz, ibadete koyulmuşuz, ne çıkar; kim görebilir bizçi? Yolcu yok, yol, fıssız. Zaten bu ibadet, namaz, oruç değil ki. Bunlar, ibadetin şekilleri; asıl ibadet, özdeki anlam. Âdem'in zamanında ta Muhammed'in zamanına dek namaz, oruç bu şekilde değildi, fakat ibadet gene de vardı. Şu halde bu, ibadetin şeklidir; ibadetse insandaki anlamdır. Hangi ilaç tesir etti dersin ya; orda tesir edişin şekli yoktur, ancak anlamdır orda bulunan. Bu adam, filân şehirden vergi memurudur derler fakat memurluğun şeklini göremezler ki... Onunla ilgili işler yüzünden ona vergi memuru derler. Şu halde ibadet de halkın anladığından başkadır. Onlar, ibadet, şu görünen şekildir sanırlar. İkiyüzlü, içi dışına uymaz biri, o ibadeti yerine getirse kendisine hiçbir faydası yoktur; çünkü onda gerçeklik ve inanç anlamı yoktur ki. Her şeyin temeli sözdür; söz. Senin sözden baberin yoktur da ondan bor görüyorsun onu. Söz, ibadet ağacının meyvesidir; çünkü ibadet de sözden doğar. Ulu Tanrı, evreni sözle yarattı; "Ol, der, olur" dedi. İnanç gönüldedir; sözle söylemezsen fayda etmez. Namaz bir iştir; fakat Kur'ân okumağın doğru olmaz. Sözün değeri yoktur dediğin zaman bile bu değersizliği gene sözle söylüyorsun; nasıl olur da değeri olmaz sözün? Sözün değeri yoktur sözünü duyuyoruz ya senden; bunu da sözle söylüyorsun.⁵

İbadetin gereği ile ilgili olarak da şunları söyler: *Tâliblerin ve sâliklerin evrâdı, mücâbade ve ibadetle meşgul olmak, her işi zamanına göre ayırmaktır... Mesela sabahleyin kalkınca, o saatte ibadetle meşgul olması her şeyden önce gelir. Çünkü bu zamanda nefis, daba saf ve sakindir.⁶*

d. Mevlânâ'nın Namaz Anlayışı ve Namazı

İslam'ın temellerinden olan namaz ibadeti, Mevlânâ'nın ünlü eseri Mesnevî'nin pek çok beytinde işlenir. Bu beyitlerinde Mevlânâ, namazı tanımlayarak gerçek anlamda nasıl namaz kılınması gerektiğini

¹ Mesnevî, II, 1020-1024.

² Mesnevî, III, 2099-2100.

³ Can Şefik, *Mesnevî Tercümesi*, III, 184.

⁴ Mesnevî, II, beyit no: 3392-3397.

⁵ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 117-119.

⁶ Mevlânâ, *Fîhi Mâfih*, s, 190.

anlatır. Ona göre namaz, *Yüce Allah ile bağlantı kurmak¹, yol gösteren ibadet, âşıkların her zamanki hali², insanı kötülüğünden, fenalıktan kurtaran araç³, kurtlardan kurtaran çoban⁴ olup namazın aslı, bedeni/oğlu terk etmek ve İbrahim gibi oğlunu kurban edip Nemrud'un ateşine atılmaktır. Namazın kemali için de bu lazımdır.⁵ Kalp buzuru olmadan kılınan namazın tam ve kâmil namaz olmayacağı⁶ söyleyen Mevlânâ, hışım, şehvet ve hırs rüzgarının namazı ebli olmayı silip süpürdüğünü⁷ belirtir ve riyakarlıkla namaz kılanları şu sözleriyle uyarır: *Dışta olan namaz, oruç ve sair ibadetler, içteki nura tanıktır.⁸ Nerede peygamberle sababesinin yolu, nerede namaz, nerede tesbih, nerede onların edepleri?⁹ O münafik, inat ve taklide uyup namaza durur, niyaz ve tazarru' için değil!¹⁰ Münafik gibi görünüşte orucu, namazı görünüyor de hakikatte otsuz, çimensiz kapkara topraktır.¹¹ Eğer bizim ambarımızda bırsız bir fare yoksa kırk yıllık ibadet buğdayımız nerede?!¹²**

Nitekim Mevlânâ'nın namazı anlatılırken kaynaklarımızda şu bilgilere rastlamaktayız: *Hız Mevlânâ, namaz vakti geldiğinde kableye dönerdi ve mübarek yüzünde bir renk değişikliği olurdu... Onun namazı, tam gönül alçaklığı ile kılınan kendinden geçiş namazı idi. O, namazda tam manasıyla kendini Hak'ta bulur, Hak'la buluşurdu... Onun namazı, yalnız bir rıza namazı değil, gönül namazı, aşk namazı idi... Bu yüzden o, namaz kılarken zaman zaman rekatları şaşırıyor, hangi sureyi okuduğunu bilmiyordu.¹³*

Bazılarının sandığı gibi o, şekli namazı yok saymıyor, aksine kendi zamanında çoğu müminin şeklen kıldığı namazın içini doldurmaya, onu derinleştirmeye ve mana zenginliğine taşımaya çalışıyordu. Divan-ı Kebir'deki şu dizeler onun namazını en güzel bir şekilde bize anlatır:

Akşam namazı vakti gelince herkes ışığını yakar, sofrasını kurar, ben de gönülden sevgilinin hayalini bulur, feryat ve şîgâna başlarım.

Göz yaşlarıyla abdest aldığımdan ötürü, namaz böyle âteşin oluyor.

Ezân sesi, mescidimin kapısına gelince, onu yakar yandırır. Kiblemin yönü ne taraftadır? Ki benim namazım kazaya kaldı, sana da bana da daima kazadan bir imtihan gelmededir.

Acaba Allah aşkıyla mest olanların namazı doğru mudur? Sen söyle. Zira mest olan, ne zamanı bilir ne de mekânı.

Acaba bu kaldığım, ikinci rekat mıdır, yoksa dördüncü rekat mı?

Acaba hangi sureyi okudum? Çünkü dilim tutulmuştur beyecandan!

Hakan kapısını nasıl çalayım? Zira bende ne el kaldı, ne de gönül. Ben, bende değilim. Benim elimi de Sen aldın, gönülümü de.

Allahım, bende hiçbir şey kalmadı. Hiç olmazsa Sen bana bir güven ver, emân ver.

Allah'a yemin ederim ki, namazı nasıl kaldığımın farkında değilim.

Rükûnu tamamladım mı? İmam kimdir, haberim bile yok.

Bundan sonra ben, her imamın önünde ve arkasında gölge gibi olayım da benim gölgemi düşürenin, beni yaratanın korkusundan bazen seadeye kapanıp küçüleyim, bazen ayağa kalkıp uzayayım.

Gölgenin ne değeri vardır? Onun rükûnuna da bakma, kıyamına da.

¹ Mesnevî, III, Beyit, 2401.

² Mesnevî, VI, Beyit, 2666.

³ Mesnevî, VI, Beyit, 3574.

⁴ Mesnevî, VI, Beyit, 3575.

⁵ Mesnevî, V, Beyit, 1264.

⁶ Mesnevî, I, III, Beyit, 3033.

⁷ Mesnevî, I, Beyit, 3796.

⁸ Mesnevî, V, Beyit, 182.

⁹ Mesnevî, VI, Beyit, 2067.

¹⁰ Mesnevî, I, Beyit, 285.

¹¹ Mesnevî, VI, Beyit, 1056.

¹² Mesnevî, I, Beyit, 382.

¹³ Bkz. Şefik Can, *Mevlânâ*, s, 122.

Gölgeden bir şey bekleme, gölge cansızdır, onda bir can vardır sanma.
 Gölge hesaba katılmaz, o bir biçten ibarettir. Çünkü o, başkasının canı ile kalmıdır, bereket eder.
 Gölge bazen iki elini çırpar ve kendini meydana getiren sahibini arar.
 Varlığım kalmadığı için hep gölgeden bahsedip dururum.
 Gölgede ağz bulunur mu? Gölge, kendini düşürenin emrindedir, ona tabi olur.¹
 Dışta olan namaz, oruç ve sair ibadetler, içteki nuru tamkettir.
 Bu namaz, oruç ve savaş da inanışa tamkettir.
 Bu zekât, hediye, bu hasedi bırakma da kendi sırrından haber vermedir.
 İhsanda bulunmak doyurmak, konuk davet etmek, ey ulular, biz sizinleyiz, size doğru bir öyle inandık demektir.
 Hediyeler armağanlar, sunulan şeyler, Ey büyükler, ben seninleyim, Allah'a verdiğim sözde duruyorum; seni seviyorum diye tamkellikten ibarettir.²

Bize doğru yolu gösteren, bizi kötülüklerden alıkoyan namaz, beş vakit olarak farz edildi. Fakat âşiklar daima namazdadır.

O gönüllerindeki aşk, başlarındaki ilahî sergi, ne beş vakitle yatıştır, ne beş yüz bin vakitle.³

Namaz kalan, Rabbiyle gizlice konuşur.⁴

Halvete gidip namaz kelayım da bu ahvali, bir de sırları bilen Allah'tan sorayım.

Namazda Rabbime bağlanırım, "namaz gözümüün nurudur" sırrı zühûr eder, bu benim buyumdur.⁵

Rukûi ve seade varlık halkasını Tanrı kapısına vurmaktır. Kim o kapının halkasını döverse elbette ona devlet baş gösterir...⁶

Eşi Kirâ Hatun, onun namazını şöyle anlatır: Bir keş gecesi Mevlânâ evin sofasında namaz kılıyordu. Fatıha suresini, kelime kelime öyle ağır okuyordu ki, başkaları bu müddet zarfında on sure okuyabiliirdi, namaz esnasında göz yaşları öyle damlıyordu ki, sesleri kulağıma geliyordu.⁷

Mevlânâ'nın hayatını anlatan kaynaklarda, yedi yaşında namaz kalan⁸, halvet günlerinde göz yaşlarıyla namaz kalan⁹, Şems-i Tebrizî'ye imam olan¹⁰, soğuk keş gecelerinde tebevüd namazını aksatmayan¹¹ ibadet ehli bir Mevlânâ portresi karşımıza çıkmaktadır. Farz namazlarının yanında gece namazı, kuşluk namazı gibi nafile namazlarını da aksatmayan ve Ben muallim olarak gönderildim. Biz bunları yapmayacak olursak zavallı ümmet, tamamıyla unutup gaflet gösterir¹², namazla meşgul olan her kulun gayb âleminde istediği her şey basıl olur... Gökte uçan kuşlar ve yerde otlayan hayvanların tuzağa düşmelerinin sebebi, tesbihi terk etmeleridir... Uçan kuşların tuzağa düşerinden namazsız geçtikleri için yakalanırlar diyen Mevlânâ, Candan bir kul, namaz ve oruç gibi zahiri ibadetlerden

¹ Şefik Can, *Mevlânâ*, s, 123-124 (*Divân-ı Kebîr*, 2831)

² Mesnevî, V, 183-186.

³ Şefik Can, *Mesnevî Tercümesi*, VI, 2669-2670. Nitekim Meâric suresi 23. ayetinde, gerçek müminler tanımlanırken "Onlar daima namazdadırlar" buyrulmuştur ki ilk beyitte bu ayetten iktibas yapılmıştır.. Mevlânâ'nın bu sözlerini 'Beş vakit namaz cahillere gerek, biz her zaman namazdayız, Hakkın huzurundayız, beş vakit namaza ihtiyacımız yok' diye anlayanlar, Muhammedî yolun yolcusu büyük veli Hz. Mevlânâ'yı anlayamayan zavallılardır. Bkz. Ş. Can, *Mesnevî Tercümesi*, VI, 532.

⁴ Mevlânâ, *Mecâlis*, s, 92

⁵ Mesnevî, III, 195, beyit no: 240-2401.

⁶ Mesnevî, V, 167, beyit no: 2047-2048.

⁷ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 192-193.

⁸ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 74.

⁹ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 81.

¹⁰ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 88.

¹¹ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 190.

¹² Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 191.

kuvvet alıp mana yolunda yürüyecek bir dereceye geleceğini ve Yüce Tanrı'ya yaklaşacağını' belirtir ve şöyle devam eder: *Yüce Tanrı, secde et ve Rabbine yaklaş-bıyurmıştır. Bizim bedenlerimizin secdesi, ruhlarmızın Tanrı'ya yaklaşmasına sebep oldu. Eğer bu harap hapishaneden kurtulmak istersen, dostu isyan edici olma, secde et e O'nun yakınlarından ol!*³

e. **Dekûkî** Kısasında Namaz

Mevlânâ, Mesnevîsinde uzun uzun anlattığı *Dekûkî* kıssasında da gerçek namazın nasıl kılınacağını şöyle anlatır:

Dekûkî'nin imam olarak öne geçmesi

*Dekûkî'ye "Bu sözün sonu yoktur. Namaz vakti, hemencecik öne geç.
Ey tek kişi, bize iki rekât sabah namazı kaldır da zaman seninle bezensin.
Ey gözü aydın imam, bize imamlık et... İmam olanın gözü açık olması lâzım.
Şeriat de köriin imamlığı mekruhuttur.*

.....

Dekûkî ileri geçip imam oldu.

Dekûkî'nin ileri geçip onlara imam olması

*Tahiyatta, salib kişilere selâm verilirken bütün peygamberler methedilmiş olur; hepsinin methi, birbiriyle yoğururlar.
Medâbler, birbirine karışır, âdeta testilerdeki sular, bir leğene dökülür.
Çünkü övülen, bir kişiden daha fazla değildir ki. Bundan dolayı dinler, mezhepler, ancak tek bir mezhepten ibarettir.*

.....

O kavmin Dekûkî'ye uyması

Dekûkî, namaz kaldırmak üzere onların önüne geçti, o kadar birleştiler, o kadar kaynaştılar ki sanki onlar atlas bir kumaştı, Dekûkî de o kumaşın sarması, süsü!

*O padişahlar, saf olup o ünlü imama uydular.
Tekbir getirince kurbanlık koç gibi âlemden çıktılar.
Ey ulu! Tekbirin mânası şudur: Yarabbi, huzurunda kurbanız.
Koyun keserken "Allahü ekber-Allah uludur" dersin ya o geberesi nefsi keserken de bu söz söylenir.
Allahü ekber'de de o şom nefsin başını kes... kes de can, mahvolmaktan kurtulsun.
Ten İsmail'e benzer, can Halil'e, can bu temiz bedeni yaptırdı da tekbir getirdi mi?
Ten kesilir, şehvetlerden hırslardan kurtulur, besmeyleyle kesilmiş temiz bir kurban haline gelir.
Kıyamette olduğu gibi Hak huzurunda saf kurulur, hesaba, Allah ile konuşup görüşmeye girilir.
Allah huzurunda, gözyaşları dökerek ayakta durmak, kıyamet gününde kabirden kalkıp mahşer yerinde dikilmeye benzer.*

*Hak, "Sana bunca zamandır müblet verdim, bana ne getirdin?
Ömrünü neyle bitirdin, verdiğim gıdayı, ihsan ettiğim kuvveti ne uğruna mahvettin,
Gözünü nuru nerelede tükettin, beş duygunu nerelede yıprattın?
Gözünü, kulağını, aklını, arşa ait bütün cevherlerini harcadın... Ferş âleminden bunlara karşılık ne satın aldın?
Sana kazma ve bel gibi el ve ayak verdim. Onları sana bizziat ben bağışladım, ne yaptın onları?" der.
Hak'tan buna benzer seni dertlere uğratan yüz binlerce haberler gelir.*

¹ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 192.

² 96 Alak 19.

³ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 191-192.

*Kıyamdayken kula gelen bu haberlerden kul utanır, iki büklüm olur, rükûa varır.
 Utanmadan ayakta durmaya kudreti kalmaz, rükûda Allah'ı tespih eder.
 Allah'tan "Başını kaldır, rükûdan kıyama dön de Allah'ın sorgularına birer birer cevap ver" fermamı gelir.
 O utanan kul, rükûdan başını kaldırır. Fakat olgun bir iş yapamamış olduğundan bu sefer yüzüstü düşer.
 Yine emir gelir: "Başını kaldır, secededen kalk da yaptıklarından haber ver!"
 Tekrar utana utana başını kaldırır ama yine yılan gibi yüzüstü düşüverir!
 Allah, tekrar "Başını kaldır da şöyle. Kaldan kula yaptıklarını araştırmak istiyorum" der.
 Artık ayakta durmaya kuvveti kalmadığından, Allah'ın heybetli hitabı, camına tesir etmiş olduğundan,
 O ağır yükün altında, yere oturur. Allah "Söyle bana...
 Sana nimet verdim, nasıl şükrettin? Sermaye verdim, badi, göster kazandığını!" der.
 Kul, sağ yanına dönüp peygamberlere, o ululara selâm verir;
 "Padişahlar, bu kötü kişiye şefaet edin... Ayağım da balçıkta kaldı, kilimim de" der.
 Namazda sağ tarafa selâm vermek, kıyamette Allah'ın hesaba çekmesinden korkarak peygamberlerden yardım dilemeye, onlardan şefaet istemeye işarettir
 Peygamberler, "Çareye başvuracak gün geçti. O, orada yapılacak bir şeydi, elde alet oradaydı, orada kaldı!
 A bahtsiz kişi, git oradan, sen vakütsiz öten bir horozsun. Bırak bizi, kamumuza bulaşma!" derler.
 Bunun üzerine sol tarafa baş çevirir, bızından akrabasından yardım ister. Onlar da "Sus!"
 Allah'a kendin cevap ver. Bizî kim oluyoruz ki? Bizden el çek!" derler.
 Ne bu yandan bir çare olur, ne o yandan. O biçarenin canı da yüz parça olur!
 Herkesten ümidini keser de ellerini açar, duaya başlar:
 Yarabbi, herkesten ümidim kesildi. Ervel de sensin, âbir de sen; senden başka ötü, sonu olmayan yok, diye niyaza koyulur.
 Namazdaki bu boş işaretleri gör de bunun eninde sonunda böyle olacağım bil!
 Namaz yumurtasından civcivi çıkara gör, yerden tane toplayan yolsuz yordamsız kuş gibi yere başvurup durma!"*

f. Dört Hintlinin Namazı

Mevlânâ, namazda Allah'ın huzurunda olduğunun bilincinde olmanın ve dış dünya ile irtibatı kesmenin gereği ile ilgili olarak da şu hikayeyi anlatır:

*Dört Hintli bir mesçitte Allah'a ibadet için namaza durmuşlar, rükû ve sücûda koyulmuşlardı.
 Her biri niyet edip tekbir alarak buhur ve buşuyla namaz kalmaktaydı.
 Bu sırada müezzîn içeriye girdi. Hintlilerin birisinin ağzından farkında olmadan bir söz çıktı; "Müezzîn, ezanı okudun mu, yoksa vakit var mı?"
 Öbür Hintli, namaz içinde olduğu halde "Sus yahu, konuştu, namazın bozuldu." dedi.
 Üçüncü Hintli ikincisine dedi ki: "Onu ne kanyorsun baba, kendi derdine bak, kendini kına!"
 Dördüncü "Hamd olsun ben, üçünüz gibi kuyuya düşmedim" dedi.
 Hulasâ dördünün de namazı bozuldu. Âlemin ayubını söyleyen daha fazla yol kaybeder.
 Ne mutlu o kişiye ki kendi ayubını görür. Kim birisinin ayubunu görürse o alınır, o ayıbı kendisinde bulur.²*

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Bir din bilgini büyük bir mütefekkir olduğu kadar, dinin gereklerini yerine getiren âbid bir kişiliğe de sahip olan Mevlâna, ibadetlerin şekil ve mana bütünlüğü içerisinde

¹ Dukûkî Kıssası için bkz, Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul, 1969, X, 503-605 (9616-9988. beyitler); Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, İstanbul, 1985, III, 224-256 (1924-2305. beyitler); Adnan Karaismailoğlu, *Mesnevî*, İstanbul, 2004, I, 347-359, (1923-2304. beyitler).

² Mesnevî, II, beyit no: 3027-3034.

yapılmasının gereği üzerinde ısrarla durmuştur. O, bu meyanda ibadetlerin içerisini boşaltarak onları adet haline getirip yalnızca şekilden ibaret görenleri kıyasıya eleştirmiştir. Onun bu eleştirilerinden, şekli ibadetin gereksizliği sonucunu çıkaranlar olmuştur. Ancak Mevlânâ'nın kastı bu değildir. Onun gayesi, ibadetin diri tutulması gereğine işaret etmektir. Zira ona göre ibadet, ruhu ve bedeni ile ibadettir.

Kendisinin Kur'ân ve Sünnet yolcusu olduğunu söylerken Mevlânâ şöyle der:

"Ben sağ olduğum müddetçe Kur'ân'ın kölesiyim. Ben Muhammed Muhtarın yolunun tozuyum. Benden bu sözden başkasını nakleden kimse benden uzak, ben de ondan uzağım."¹

Bugün **ben Mevleviyim ama Müslüman değilim**, diyebilenlerin Mevlânâ'nın bu sözleri üzerinde düşünmeleri gerekir.

Onun hayat felsefesi ise, dini yaşamaktan ibâretti: *Dini vazifelerini yapmadan, iyi, yararlı bir insan olmadan Cenneti isteme. Hak'e layık bir kul, onun lütfuna, ihsânına layık olmadan Süleyman mülkünü isteme. Mâdemki işin sonunda ecel vardır, hiçbir Müslüman kalbinin incinmesini isteme.*

*Müşkülünü çözen, seni hakikate ulaştırın bilgiyi, ölüm gelip çatmadan önce iste, öğrenmeye çalış. Aklnı başına al da, şu dünyayı, yani var gibi görünen yoğun bırak, yok gibi sandığın varı iste.*²

¹ Tahirü'l-Mevlevî, *Mesnevî Şerhi*, VI, 46-47; Gençosman, *Hz. Mevlânâ'nın Rubâileri*, 1052.rubâi.

² Can Şefik, *Hz. Mevlânâ'nın Rubâileri*, 117-118. rubâi.